

Enkätundersökning inom projektet KalejdoSPRÅK HT2022

Sammanställning av enkätsvar

Rapporten ger en lägesrapport över och diskussion kring språkundervisningen i den finlandssvenska grundläggande utbildningen med utgångspunkt i lärarnas svar.

Rapport sammanställd av Marina Bendtsen, Sandra Bäck och Lotta Forsman, fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi.

Åbo Akademi i Vasa // Strandgatan 2, 65100 VASA // Tel. +358 2 215 31 //abo.fi

Innehåll

Introduktion.....	2
Respondenter	3
Användning av förlagsutgivna läromedel i språkundervisningen.....	4
Vad tycker lärarna är viktigast i språkundervisningen?	5
Hur ser lärarnas språkundervisning ut?.....	7
Hur jobbar man inom kommunerna för att skapa progression över stadiegränserna.....	9
Hur och i vilken mån inkluderas andra språk utöver målspråket i språkundervisningen.....	10
Hur och i vilken mån inkluderas språk eller språkliga aspekter i undervisningen inom andra ämnen.	12
Har du deltagit i ämnesövergripande samarbete med lärare i andra ämnen?	14
Utveckling av språkundervisningen – utmaningar och förbättringsförslag	16

Introduktion

KalejdoSPRÅK 2022–2025 är ett forsknings- och utvecklingsprojekt vid Åbo Akademi under ledning av FD Marina Bendtsen, lärarutbildare och forskare vid Åbo Akademi i Vasa. Med i projektet är även docent Liselott Forsman, forskare och lärarutbildare vid ÅA i Vasa, samt FM Sandra Bäck som fungerar som projektets forskningsassistent.

I ett globalt samhälle med växande språklig mångfald utgör mångsidiga språkkunskaper en viktig förutsättning för lärande, delaktighet och tillväxt, både för den enskilda individen och samhället i stort. Ett flertal nationella rapporter lyfter fram att finländarnas språkkunskaper under de senaste årtiondena blivit alltmer begränsade och man noterar en oroväckande trend där andelen elever som studerar valbara främmande språk i skolor i Finland stadigt minskat under de senaste tjugo åren. För att vända den nedåtgående trenden behöver språkundervisningen och dess didaktik som helhet stärkas, speciellt i årskurserna 1–6, eftersom det är där grunden för fortsatta språkstudier läggs. Klasslärnarnas behov av språkdiraktisk utveckling och syn på utvecklingsmöjligheter är därför viktiga utgångspunkter för projektet.

Projektets målsättning är att vidareutveckla språkundervisningen för att bidra till ökat intresse och stärkt kunskap så att elever, oberoende av hemort och socioekonomisk bakgrund, ska ha mer jämlika möjligheter att studera språk och uppnå undervisningsmålen. Rent konkret handlar det om att tillsammans med lärare utveckla språkdiraktiska modeller som i linje med läroplanens värdegrund och målsättningar förankrar en holistisk, ämnesövergripande och språkmedveten språkstig från årskurs 1 till gymnasiet.

Som grund för utvecklingsarbetet genomfördes hösten 2022 en enkätundersökning som skickades ut till alla finlandssvenska skolor som erbjuder grundläggande utbildning (åk 1–9). Enkäten riktades till lärare som undervisar språk och besvarades av 93 klasslärare och 37 ämneslärare. Enkäten bestod av 8 frågor, både öppna frågor och slutna flervalfrågor, som vi baserade på målen och pedagogiken i Grunderna för läroplanen i den grundläggande utbildningen 2014. I rapporten ges en överskådlig bild av enkäten och de behov och utvecklingsförslag lärarna uttryckt med utgångspunkt i projektets syften och med hopp om att inspirera och uppmuntra till dialog i andra kontexter.

Vi tackar alla lärare som svarat på enkäten samt Aktiastiftelsen som stött projektet med bidrag under den inledande fasen!

Vasa, 30.9.2023

Marina Bendtsen, Sandra Bäck, Liselott Forsman

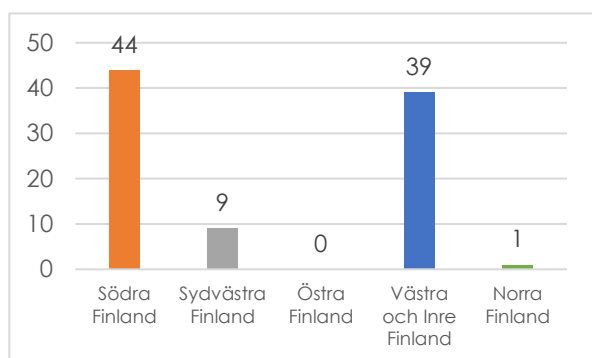

Aktia

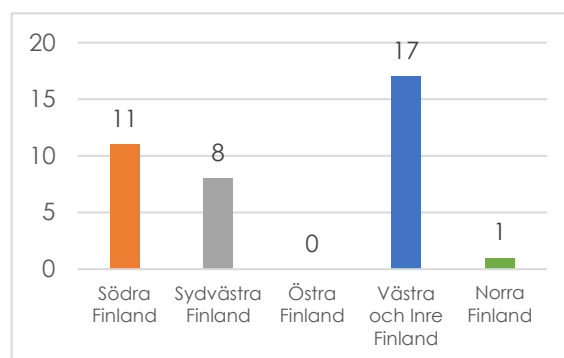
Respondenter

Enkäten besvarades av 93 klasslärare i åk 1–6, och 37 ämneslärare i åk 7–9. Lärarna som besvarade enkäten finns i Södra Finland, Sydvästra Finland, Västra och Inre Finland samt Norra Finland (se Figur 1 och 2). I pajdiagrammet nedan (Figur 3) ser man fördelningen av klasslärare som har besvarat enkäten per årskurs.

Största delen av klasslärarna som besvarade enkäten undervisar finska och/eller engelska, några nämnde även svenska (förmodligen som modersmål), ryska, spanska och franska (som valbart ämne). Ämneslärarna som besvarade enkäten undervisar ett eller flera av språken engelska, finska, tyska, franska, spanska och svenska (som modersmål).

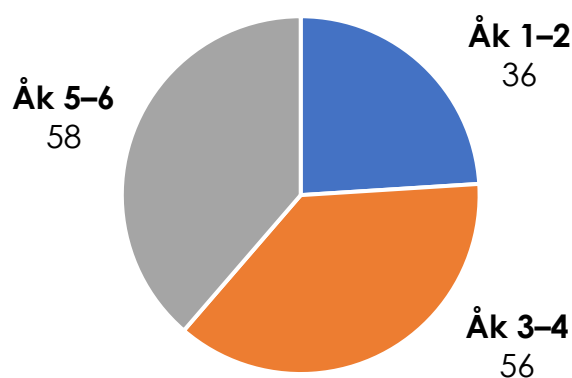

Figur 1. Geografisk fördelning av lärare som undervisar i åk 1–6.

Figur 2. Geografisk fördelning av lärare som undervisar i åk 7–9.

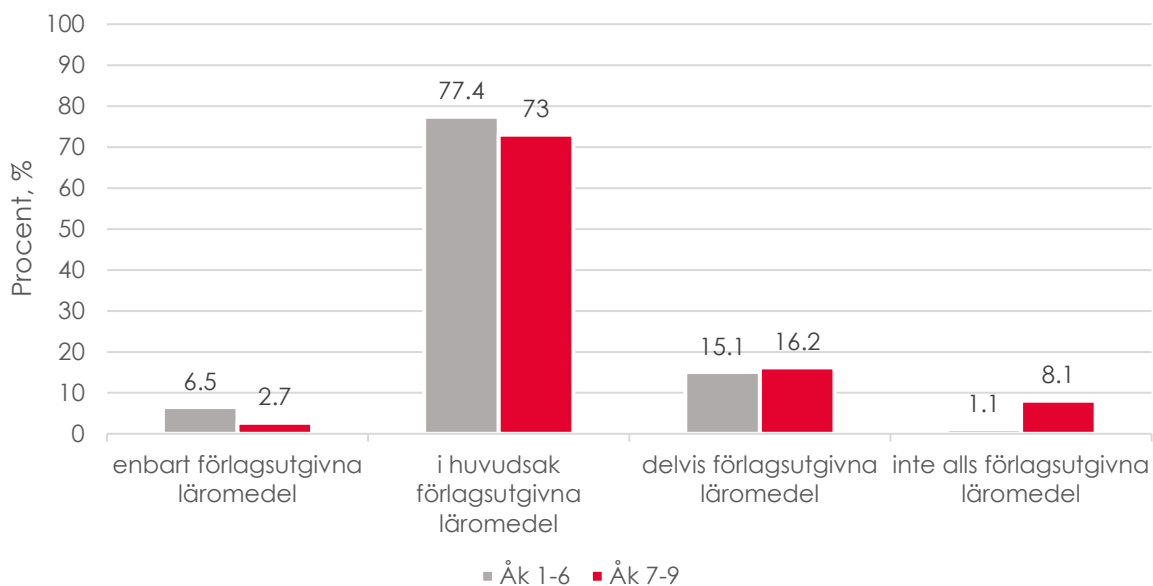
Antal klasslärare som besvarat enkäten per årskurs

Figur 3. Fördelning av klasslärare som har besvarat enkäten per årskurs.

Användning av förlagsutgivna läromedel i språkundervisningen

Språkundervisningen i Finland har traditionellt varit starkt läromedelsbaserad (Luukka et al., 2008; Tergujeff, 2013) och läromedlen har på så sätt ett stort inflytande på undervisningen innehåll och utformande. I vår undersökning visade det sig också att majoriteten av lärarna använder enbart eller i huvudsak förlagsutgivna läromedel (se Figur 4). Samtidigt uttrycker lärarna, i samband med en annan enkätfråga, att de upplever att kvaliteten på textböckerna inte är tillräckligt bra. De önskar fler alternativ att välja från och att läromedlen skulle vara mer diversifierade, intresseväckande och uppdaterade.

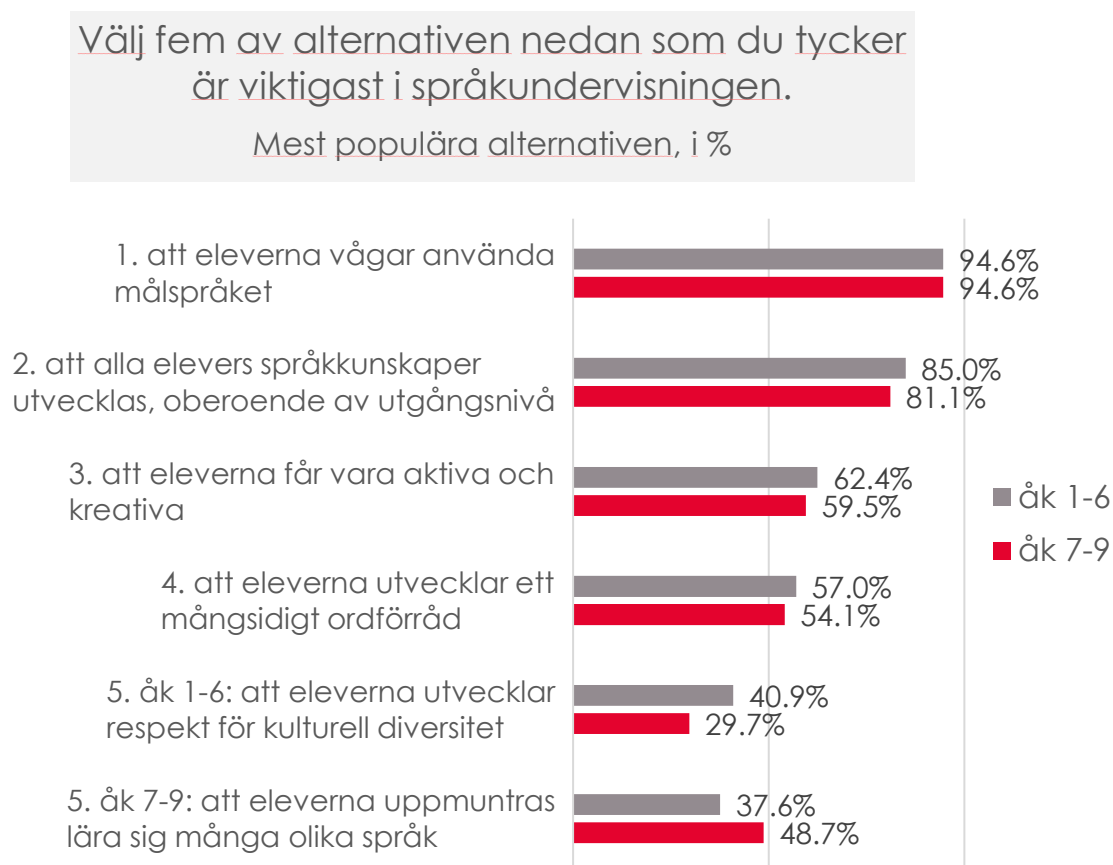

Figur 4. Användning av förlagsutgivna böcker i åk 1–6 (grå) och åk 7–9 (röd).

Eftersom textböckerna till stor del används som grund och böckerna inte tillgodoser lärarnas och elevernas behov anser vi att vi behöver undersöka hur vi kan hjälpa lärarna att utnyttja tillgängliga material bättre och utöka deras kunskaper i hur man kan anpassa resurserna för olika ändamål.

Vad tycker lärarna är viktigast i språkundervisningen?

Vi ville ta reda på hur lärarna ser på de centrala frågorna som är kopplade till språkundervisning i läroplansgrunderna. Vi plockade ut tolv centrala principer från läroplanen och bad lärarna att välja de fem principer som de tycker är viktigast. När man ser på resultatet behöver man komma ihåg att lärarna kan anse att fler än fem alternativ är viktiga. Så det vi ser här är de principer som lärarna anser vara speciellt viktiga.

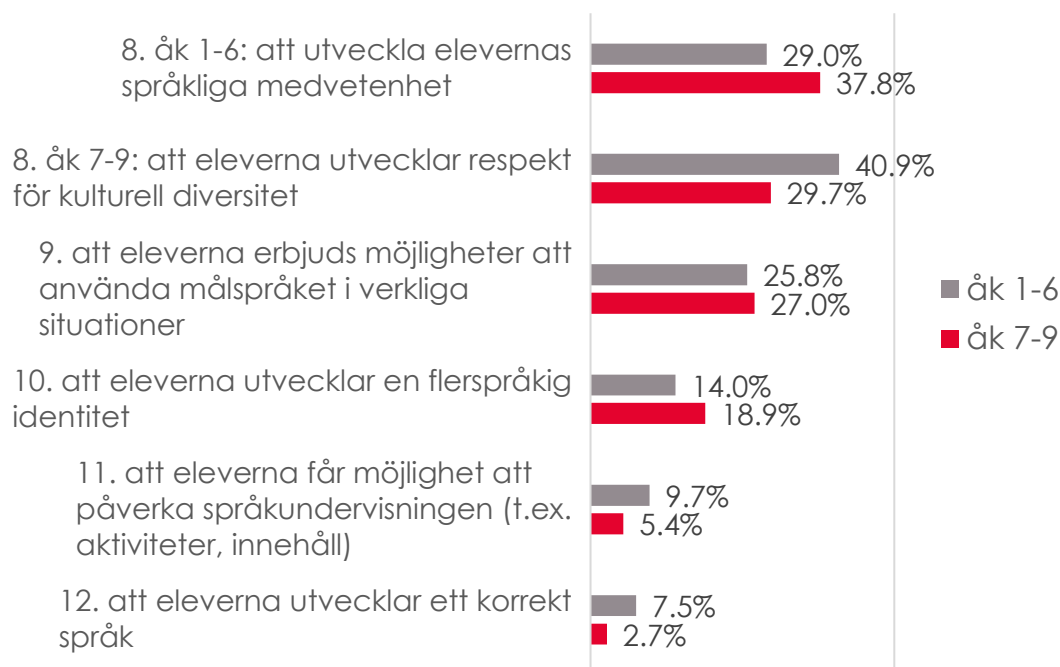
Figur 5. Principer som enligt lärarna är viktigast i språkundervisningen.

Båda lärargrupperna valde samma fyra alternativ som mest viktiga. Lärarna tyckte att det viktigaste var 1) att eleverna vågar använda målspråket, 2) att varje elevs kunskaper utvecklas, oberoende av utgångsnivå, 3) att eleverna får vara aktiva och kreativa och 4) att eleverna utvecklar ett mångsidigt ordförråd. För lärarna i åk 1–6 var den femte viktigaste principen att eleverna utvecklar respekt för kulturell diversitet, medan lärarna i åk 7–9 tyckte att den femte viktigaste principen är att eleverna uppmuntras lära sig flera olika språk.

Valet av dessa principer visar att lärarna anser det viktigt att kunna tillgodose alla elevers behov och deras syn på språklärande är i linje det kommunikativa och handlingsorienterade förhållningssätt som ligger som grund för projektet Kalejdospråk. Enligt detta synsätt är aktiv, meningsfull språk användning med utgångspunkt i elevernas (varierande) behov en förutsättning för språklärande och –utveckling.

Välj fem av alternativen nedan som du tycker är viktigast i språkundervisningen.

Minst populära alternativen, i %

Figur 6. Principerna som fick minst antal röster av lärarna.

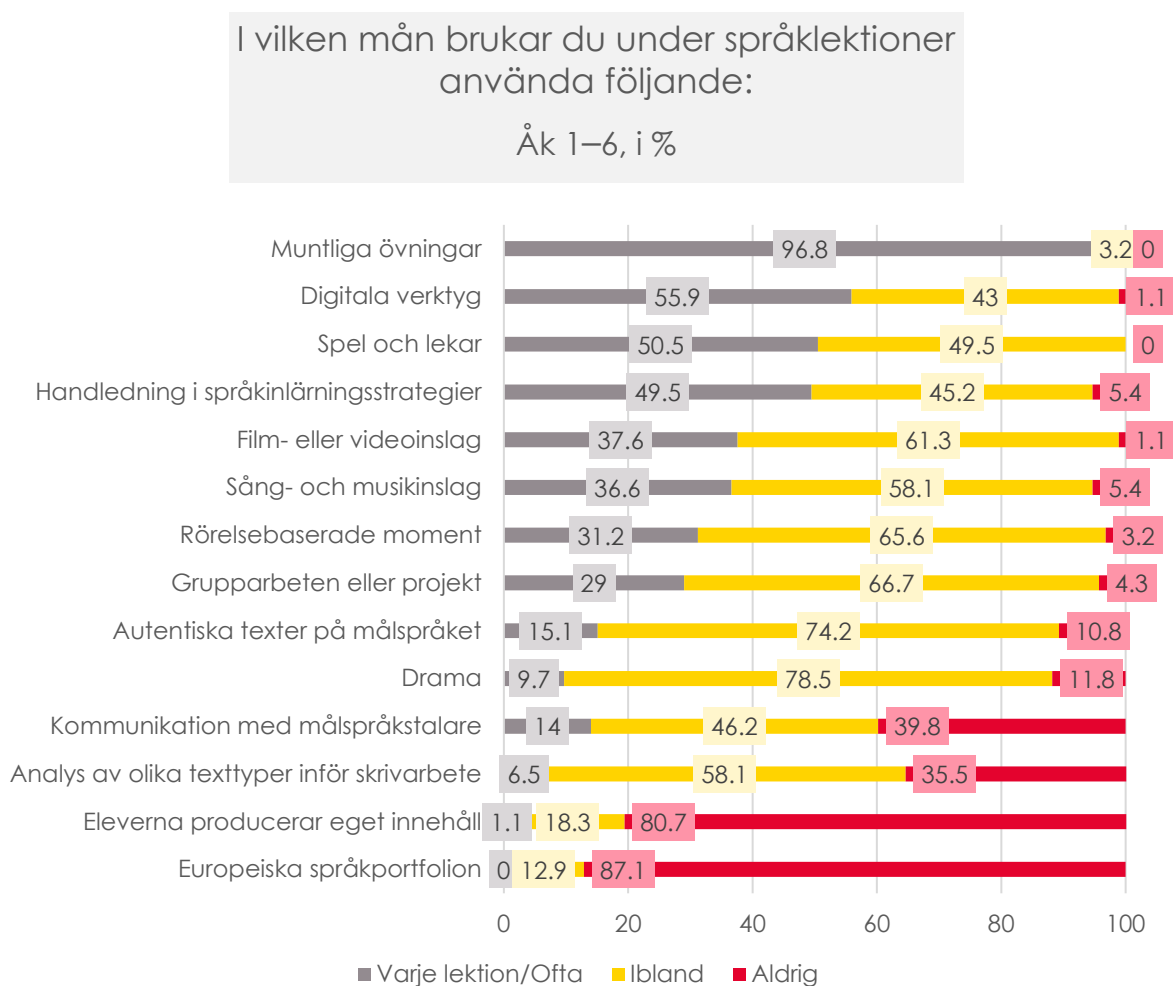
Figur 6 visar de alternativ som fick minst understöd när lärarna uppmanades prioritera bland tolv centrala principer. Även här är de fyra alternativ som fick minst antal röster samma för båda lärargrupperna. Från alternativet med minst antal röster: 12) att eleverna utvecklar ett korrekt språk, 11) att eleverna får möjlighet att påverka språkundervisningen (t.ex. aktiviteter, innehåll), 10) att eleverna utvecklar en flerspråkig identitet, 9) att eleverna får möjlighet att använda målspråket i riktiga situationer. För lärarna i åk 1–6 var den femte minst viktiga principen att utveckla elevernas språkliga medvetenhet medan lärarna i åk 7–9 tyckte att den femte minst viktiga principen var att eleverna utvecklar respekt för kulturell diversitet.

Det faktum att väldigt få lärare valde alternativet 'att eleverna utvecklar ett korrekt språk' visar att lärarna i linje med den aktuella läroplanen omfattar en funktionell språksyn där det viktigaste är att kunna använda språket i kommunikativt syfte framom att fokusera på strukturella aspekter och att eleverna ska kommunicera felfritt.

Även om vi behöver vara försiktiga med att dra alltför långtgående slutsatser utgående från de alternativ som fick minst understöd kunde det vara av intresse att inom projektet utforska aspekter som inom forskningen och i läroplansgrunderna lyfts fram som centrala, men som inte prioriterats bland lärarna. Bland dessa aspekter finns exempelvis vilka fördelarna skulle vara med att erbjuda fler möjligheter för autentisk användning av målspråket inom ramen för undervisningen eller hur man kunde öka elevernas delaktighet genom att erbjuda eleverna fler möjligheter att påverka språkundervisningen.

Hur ser lärarnas språkundervisning ut?

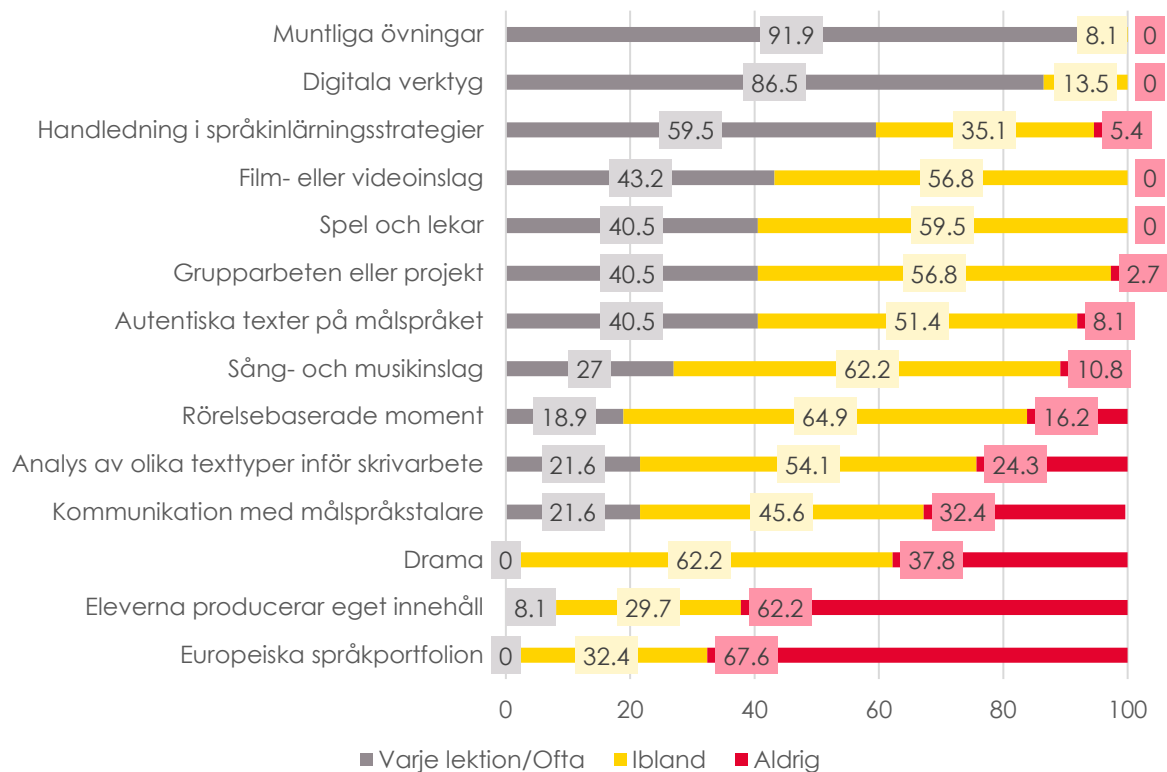
Medan föregående fråga fokuserade på vad lärarna värdesätter när det gäller språkundervisning ser vi här hur värderingarna tar sig uttryck i språkklassrummet – vilka aktiviteter och språkinlärningsverktyg används ofta? Vi plockade ut 14 exempel på aktiviteter och verktyg från läroplanen och bad lärarna svara i vilken utsträckning de använder dessa i språkundervisningen.

Figur 7. Översikt över i vilken utsträckning lärare i åk 1–6 använder olika aktiviteter och verktyg i språkundervisningen.

I vilken mån brukar du under språklektioner använda följande:

Åk 7–9, i %

Figur 8. Översikt över i vilken utsträckning lärare i åk 7–9 använder olika aktiviteter och verktyg i språkundervisningen.

Baserat på lärarnas egen bedömning är muntliga övningar den i särklass mest förekommande aktiviteten i språkklassrummet. Överlag verkar lärarna använda varierande aktiviteter och sätt för eleverna att lära sig. De relativt låga poängen för aktiviteter som drama och kommunikation med målspråkstalare utgör dock möjliga alternativ att utforska vidare i projektet. Den Europeiska språkportfolion verkar inte vara ett verktyg som används speciellt flitigt bland lärarna även om den omnämns i läroplanen. Anmärkningsvärt är också så pass många lärare uppger att eleverna aldrig producerar eget innehåll (80,7 % av lärarna i 1–6 och 62,2 % av lärarna i 7–9). Det förblir oklart ifall detta innebär att eleverna ges lite utrymme att själva producera muntliga och skriftliga texter, om det handlar om att eleverna har litet inflytande på undervisningens innehåll och de texter de förväntas producera eller om alternativet var otydligt uttryckt så att lärarna tolkat det på något annat sätt.

Hur jobbar man inom kommunerna för att skapa progression över stadiegränserna

Åk 1–6

Av lärarna i åk 1–6 svarar 29 av de 93 respondenterna explicit att de jobbar över stadiegränserna. 19 samarbetar med andra lärare genom diskussioner, möten, träffar eller arbetsgrupper. Dessa tangerar förutsättningar för att ge alla elever i olika skolor samma grund innan de går till nästa stadie; vad eleverna i åk 6 behöver kunna; vilka läromedel som används; mål samt innehåll. Läroplanen nämns av 12 av de 93 respondenterna, men det är endast fem respondenter som nämner att de har samarbete i samband med omarbetning av läroplanen. Resterande svar om läroplanen går inte att tolka om de faktiskt har samarbete kring läroplanen eller om de bara följer den gemensamma läroplanen. Två av respondenterna som nämner samarbete över stadieövergångarna i åk 6–7 preciserar inte hur de samarbetar, och tre respondenter svarar att de jobbar över stadiegränserna mellan förskola och de första årskurserna i skolan.

16 respondenter anger att de har inget eller knappt något samarbete. 23 av respondenterna svarar 'vet inte' eller svarar inte på frågan. Fem respondenter anger att de inte har erfarenheter av samarbete över stadierna bland annat eftersom de är antingen nya lärare, inte jobbar med språk över stadiegränserna eller inte undervisar åk 5–6.

Åk 7–9

I åk 7–9 svarar 16 av 37 respondenter att de har samarbete över stadiegränserna. Åtta respondenter samarbetar genom diskussioner, möten, träffar eller arbetsgrupper i varierande utsträckning medan de övriga jobbar med projekt, jobbar i enhetsskolor, marknadsför språken för de yngre eleverna ibland tillsammans med de äldre eleverna eller specificerar inte hur samarbetet ser ut.

Fem respondenter undervisar i två stadier och vet därför vad eleverna kan vid stadieövergången, en av dessa respondenter (som undervisar i högstadiet och gymnasiet) tycker dock att de inte har tillräckligt samarbete med lågstadiet. Sju respondenter svarar att de har inget eller knappt något samarbete medan en respondent svarar att de har en specialklass. Åtta respondenter svarar "vet inte" eller svarar inte på frågan.

Diskussion

Utifrån svaren kan man konstatera det finns utrymme och behov av förbättring av samarbetet över stadiegränserna då det på många ställen är outvecklat. Det kan vara så att skolorna på de olika stadierna inom kommunen inte har resurser eller en etablerad struktur för samarbete över stadiegränserna. Ett fåtal lärare verkar ha ett mer etablerat samarbete över stadiegränserna och en del har lite samarbete, men många lärare känner inte ens till om det finns något samarbete i deras kommun. Det att lärarna svarar "vet inte" eller inte svarar på frågan har inte endast att göra med att lärarna undervisar sådana årskurser som inte har elever som ska gå över till ett annat stadium eftersom de respondenter som angett något av dessa svar representeras av lärare i alla årskurser. Här verkar det finnas utrymme för skolorna och kommunerna att fundera på hur deras samarbete ser ut över stadiegränserna, både mellan F–1 och 6–7 och högre stadier, och vilken information som lärarna får i och med att det är så många som inte vet hur samarbetet över stadiegränserna ser ut inom kommunen.

Hur och i vilken mån inkluderas andra språk utöver målspråket i språkundervisningen

På frågan om, varför och hur lärarna inkluderar andra språk utöver själva undervisningsspråket när de undervisar språk svarar 84 % av lärarna i åk 1–6 att de gör det. Oftast handlar det om att inkludera elevernas modersmål som stödspråk för att säkerställa att eleverna förstått. Hur mycket lärarna använder stödspråk beror till stor del på elevernas kunskapsnivå.

Svenska finns med i början av åk 4 mer och minskar efter hand att eleverna blir säkrare inom engelskan. I åk 6 används nästan helt o hållet engelska under lektionerna. (K5)

Liksom exemplet ovan illustrerar ses användningen av andra språk till viss del som något tillfälligt och inte som något eftersträvansvärt. Lärarna nämner t.ex. att de tar till förklaringar eller översättningar till elevernas modersmål t.ex. vid behov, när de ger instruktioner eller som sista utväg när eleverna, trots användning av kroppsspråk och miner, ändå inte förstått.

En del av lärarna (30 %) lyfter också fram fördelar med att använda sig av flera språk som kan kopplas till utveckling och stödjande av elevernas språkliga medvetenhet, vilket är ett centralt mål enligt den aktuella läroplanen. Här nämns t.ex. att jämföra undervisningsspråket med elevernas modersmål och/eller andra språk de kan, att jämföra skillnader och likheter mellan olika språk. Här några konkreta exempel:

Vi jämför finskan med andra språk bl.a. för att vissa ord låter lika, för att förstå olika former, långa ord och att det inte finns prepositioner på samma sätt som i många andra språk. (K25)

Jag gör paralleller till likheter gällande ord och grammatik i engelska-svenska-tyska-latin-spanska finska-ryska-estniska-svenska-raumodialekt. [Detta ger] En vidare förståelse av orden och deras uppbyggnad samt att det är roligt att leka med språk. (K84)

Lärarna upplever bl.a. att detta sätt att jobba kan påverka elevernas motivation då de märker att de redan kan en hel del. Språkliga jämförelser mellan olika språk ses också bidra till att eleverna får upp ögonen för hur språk är uppbyggda samt stärka deras kunskaper i andra språk parallellt.

3 % av lärarna i åk 1–6 svarar inte på frågan om de använder andra språk och ytterligare uttrycker 13 % av lärarna att de inte eller knappt alls använder andra språk än målspråket i språkundervisningen.

Som orsaker till att man inte inkluderar andra språk nämns t.ex. att man vill fokusera på målspråket, att man inte vill blanda ihop språk, att det inte finns tid eller att man inte ser det som eftersträvansvärt eller behövligt.

Samtidigt som lärarna i viss mån lyfter fram fördelar med att inkludera olika språk i språkundervisningen kan en viss osäkerhet skönjas kring varför andra språk ska inkluderas när man ser det som centralt att målspråket ska användas så mycket som möjligt. Användningen av målspråket är också något som läroplanen betonar och formuleringen kan lätt tolkas som att användningen av andra språk bör minimeras och t.o.m. undvikas. Det finns alltså ett behov att tydliggöra fördelar med att inkludera flera språk samt modeller för hur man kan omsätta detta i praktiken.

När det gäller språklärarna i åk 7–9 uttrycker majoriteten att de använder andra språk än själva undervisningsspråket; bara 3 lärare (8 %) svarar antingen nej eller besvarar inte frågan.

Lärarna uttrycker också att de använder skolspråket och/eller elevernas modersmål för att eleverna ska förstå. Hur mycket skolspråket används verkar vara kopplat till elevernas kunskaper i målspråket.

I Mofi-undervisningen kan jag prata endast finska och bara fylla i med enstaka svenska ord då eleverna inte vet vad det är fråga om, men i Afi-undervisningen skulle jag säga att jag pratar målspråket ca 50 % av tiden. I vår kommun kan A-fi elever vara väldigt svenskspråkiga, och i värsta fall förstår de inte finska nästan alls när de kommer till högstadiet. (Ä31 finska)

En del uttrycker att de använder skolspråket för att förklara grammatik, betydelsen av ord eller för att säkerställa att eleverna förstått uppgifter eller instruktioner.

Svenska för att förklara grammatiken, kolla upp att eleverna förstått (nya texter, instruktioner). (Ä11 finska)

Lärarna beskriver också att de jämför språk med varandra för att visa på likheter och skillnader mellan olika språk gällande bl.a. ord, grammatik och uppbyggnad. Ungefär hälften av lärarna (17) uttrycker specifikt att de tar in flera språk i jämförelserna. En del uttrycker också att de uppmuntrar eleverna att dra nytta av alla språk de kan i språklärandet.

Jag brukar ofta jämföra språk med varandra, t.ex. grammatik, ord som påminner om varandra etc. (Ä4 tyska/engelska)

Jag inkluderar andra språk för det hjälper eleverna att lära sig när man jämför språk. Dessutom har mina elever olika språk som modersmål. (Ä28 engelska och svenska)

Jag ber studeranden ta hjälp av andra språk de kan, t.ex. ta hjälp av engelskan när det kommer till att översätta svenska-franska. (Ä7 engelska och franska)

Några lärare tar också fram fördelar med att ta in andra språk och nämner då att det kan öka intresset för främmande språk, bidra till (strategier för) språkinläring och språklig medvetenhet.

Jag talar svenska för att förklara grammatikregler. Ibland blir det jämförelser med andra latinska språk och vad gäller engelskan kan jag berätta varifrån ett ord härstammar, t.ex. för att förklara ett komplicerat ord som kommer direkt från franskan. Samtidigt hoppas jag att det skall väcka intresse hos eleverna för andra främmande språk och öka deras språkliga medvetenhet. (Ä10 engelska, franska och spanska)

Jo, lite i alla fall. Jag försöker påminna elever om att samma begrepp som vi lär oss i t.ex. mofi har de kanske hört på modda och engelskalektioner, ex. konditionalis, imperativ [...] Därför att eleverna ska förstå att många begrepp är universella och finns i flera språk. Det är också intressant att jämföra hur olika språk skiljer sig (ex. olika uttryck). (Ä15 engelska, finska och modersmål)

Sammanfattningsvis kan konstateras att språklärarna i åk 7–9 medvetet inkluderar andra språk i undervisningen i olika grad och för olika syften. Språklärarna verkar utnyttja att de behärskar flera språk och använder dessa kunskaper för att stöda eleverna. I och med att fokus rätt långt ser ut att vara på lärarens språkanvändning och undervisning kunde en möjlig breddning handla om att mera inkludera eleverna och deras språkkunskaper som resurser, t.ex. i form uppgifter som inkluderar mediering i olika former.

Hur och i vilken mån inkluderas språk eller språkliga aspekter i undervisningen inom andra ämnen.

I enkäten riktad till klasslärare i åk 1–6 ville vi få reda på ifall lärarna när de undervisar andra ämnen än språkämnen fokuserar på språk eller språkliga aspekter och i sådana fall varför de gör det och på vilket sätt.

Här fick vi 87 svar eftersom 6 respondenter uppger att de inte undervisar andra ämnen utöver språk. 9 av 87 lärare uppger att de inte inkluderar språk. Någon uttrycker att de inte vill förvirra eleverna med fler språk, en annan tycker att skolspråket behöver prioriteras då finskan kommer in så starkt ändå, en tredje gör det inte då hen upplever att eleverna har en så negativ inställning till finska och engelskan ännu är på nybörjarnivå. Ett par lärare anger tidsbrist som orsak.

78 klasslärare (89 % av de som besvarat frågan) uppger att de inkluderar språk eller språkliga aspekter i undervisningen av andra ämnen. En del uppger att det gör det sällan eller ibland medan andra är av den åsikten att språk är ett ämne som ingår helt naturligt i alla sammanhang.

Vi bör minnas att varje lärare är en språklärare oberoende av ämne. Detta är mitt motto. Jag tycker att det är synd då jag hör t.ex. gymnastiklärare använda ord som ring och fyrkant istället för att befästa de matematiska begreppen cirkel och kvadrat/rektangel. Eleverna behöver många upprepningar för att befästa ord och uttryck. Det bästa är att dessa används i flera ämnen. (K77)

Många lärare lyfter fram att jobbar med att introducera, förklara befästa och/eller repetera begrepp och terminologi som används inom olika ämnen. Ibland handlar det uttryckligen om att stöda elever med annat hemspråk men som några lärare specifikt säger så har alla elever nytta av språkstöd. I det sista exemplet anger en lärare (K61) att när man tar upp betydelsen av ord på olika språk utvecklar eleverna ett flerspråkigt ordförråd.

Alla ämnesområden har sin egen vokabulär och det är viktigt att ta upp den och gå igenom begrepp just i det ämnet. (K64)

Jag brukar förklara svåra begrepp på minst tre språk: finska, engelska och svenska. I mina grupper finns flera flerspråkiga elever (K2)

På t.ex. omgivningslära, religion och historia kan det många gånger komma upp engelska ord och begrepp t.ex. i filmklipp eller när elever tar reda på fakta så där kommer engelskan in ganska naturligt. (K29)

Jag använder bara om elever inte vet vad ordet är på svenska men kan på ett annat språk t.ex. finska - på så sätt utvecklas ordförrådet för alla elever på flera språk. (K61)

Andra sätt att inkludera språk handlar om att ta in språk i samband med olika aktiviteter. Det kan handla om dagliga eller återkommande aktiviteter under en skoldag eller aktiviteter i samband med undervisning i praktiska ämnen som gymnastik, slöjd eller musik. Ord, fraser eller språkligt innehåll kan också naturligt inkluderas inom ramen för ett visst tema eller ämne.

Jag pratar finska även under andra lektioner. Vi funderar dagligen vilken dag det är, hur vädret är osv. Vid maten kan jag prata finska när jag hjälper till och delar ut sallad, bröd etc. (K52)

Ibland. För att försöka skapa en positiv attityd till språkinläring kan t.ex. någon lektion [inom] gymnastikundervisningen bedrivas på finska. (K20)

Jag har detta läsår mestadels engelska men då jag hade egen klass och även hade temahelheter så inkluderade jag språk och även språkhistoria inom de andra ämnena. (K5)

Det är positivt att så pass många klasslärare lyfter fram att de jobbar språkstödande inom ramen för olika ämnen även om detta sätt att jobba inte är självklart för alla. Språklärande kan ske både formellt och informellt och språkkunskaper behöver befästas genom repetition i olika sammanhang och på olika sätt. Därför behöver språk och språkliga aspekter inkluderas också i övrig undervisning. Det är också viktigt att eleverna uppmuntras och ges möjligheter att få använda olika språk. Språklärande får gärna också vara roligt och kravlöst som i exemplet nedan.

Ibland i praktiska ämnen, mera "på skoj". Eleverna gillar ofta att prata engelska t ex när vi handarbetar. (K80)

Har du deltagit i ämnesövergripande samarbete med lärare i andra ämnen?

Denna fråga var endast riktad till lärare i åk 7–9. De 37 svaren varierar stort vad gäller den information som getts och är därmed svåra att dra alltför stora slutsatser från. En tydlig tendens är dock att lärarna som undervisar engelska är de som hade mest erfarenhet av ämnesövergripande undervisning. Engelskans fördelar som ett språk som många kan på relativt hög nivå och tillgång till material, speciellt nätkällor, blir tydlig. På motsvarande sätt tycks ämnesövergripande samarbete vara mer omfattande inom mofi än finska, dvs. satsningarna framstår som beroende på elevers språkliga nivå. Av 37 svar var det 16 som antingen svarade nej eller lämnade tomt på frågan om erfarenheter av ämnesövergripande undervisning. Av dessa 16 undervisar de flesta (11) finska.

En annan slutsats är att ämnesövergripande samarbeten oftast tycks gälla mer begränsade satsningar som specifika projekt eller temaveckor, medan inga längre samarbeten såsom läsårsteman eller fleråriga satsningar kunde utläsas i svaren.

Språkens roll i ämnesövergripande samarbeten verkar också mestadels vara av begränsad karaktär och kopplat till kulturella aspekter, exempelvis musikinslag, översättning av namn på djur och växter eller matrecept som används i huslig ekonomi. Andra exempel är användning av instruktioner på finska i bildkonst och gymnastik.

Om språkämnet har en större roll är språket således oftast engelska:

Senaste läsår hade vi ett projekt i engelska och matematik. Vi fokuserade på olika sätt att mäta (avstånd, längd, vikt etc.). På lektionerna i engelska tittade vi på video, jämförde, gjorde planscher och presenterade muntligt. Under mattelektionerna fick de räkna ut t.ex. sin egen längd och vikt, avstånd enligt det engelska sättet. (Ä24 tyska)

Eller mofi:

Vi har i mofin tagit upp kommunalvalet och riksdagen samtidigt som de pratat om det i samhällsläran. I mofin har vi då gjort projekt som forskat mera på hurdana partierna är och hurdana agendor olika partigrupper har. Det är också lätt att göra finska arbetsansökan efter att det övat på det först på svenska i elevhandledningen. (Ä31 mofi)

I några fall verkar det ämnesövergripande samarbetet ha utgått från eller genomförts på engelska utan att ha direkt eller indirekt kulturfokus (t.ex. genom att använda material på engelska):

Unga företagare. Man samarbetade med elever från andra länder och använde delvis engelskan som arbetspråk. Man jobbade på en affärsidé och pitchen skulle vara på engelska inför en jury. (Ä21 engelska)

Samarbetat med bildkonst, kemi, geografi. Slutprodukten gjordes på engelska och utgångsmaterialet var engelska. (Ä13 engelska)

Jag representerade ett realämne, engelska språkets representant höll program på engelska, eleverna arbetade med en engelskspråkig film och gjorde posters på engelska om hållbarhet som var vårt tema i temaveckan. (Ä1 engelska)

Slutligen några exempel på ämnesövergripande samarbeten andra språk än engelska:

I högstadiet kunde en grupp välja att ordna en musikal. Då var franskans del att eleverna sa vissa fraser på franska under uppträdandet. (Ä7 franska)

Vi har en kurs där eleverna får bekanta sig med fyra olika språk och språkområden under året och i sista perioden lagar de mat ur dessa fyra områden. Eleverna har själva valt ut maträtterna (efter att man gått igenom typiska maträtter för de olika områdena). Detta i årskurs åtta. (Ä17 spanska)

Att förlora undervisningstid/-innehåll på grund av att innehållet behöver anpassas då språkkunskaperna inte räcker till framhålls som ett hinder av en lärare.

Tyvärr inte - blir svårt i praktiken då enbart "min" grupp kan använda tyska medan den andra gruppen borde delta på svenska eller engelska. Då ligger sedan tyngdpunkten på innehållet (t.ex. om man skulle ha ett historiskt eller kulturellt tema ss. konst eller musik) anser jag vi går miste om värdefull undervisningstid. (Ä5 tyska)

Utveckling av språkundervisningen – utmaningar och förbättringsförslag

Vi bad lärarna beskriva hur de tycker att språkundervisningen borde utvecklas samt vilka specifika utmaningar de ser i undervisningen. En del lärare gav enbart utvecklingsförslag, andra beskrev utmaningar och en del gjorde både och. Sju av lärarna i åk 1–6 svarade ”vet inte” eller svarade inte på frågan, medan två av lärarna i åk 7–9 inte besvarade frågan.

Resultaten kan delas in i tre huvudsakliga problemområden: 1) ökande heterogenitet bland eleverna, 2) elevernas brist på motivation och negativa attityder, samt 3) strukturella problem som otillräckliga resurser och undervisningsmetoder och tidsbrist.

1. Ökande heterogenitet bland eleverna

Den ökande heterogeniteten när det gäller nivåskillnader i elevernas språkkunskaper upplever lärarna som utmanande. Det är svårt att undervisa då grupperna är stora och eleverna är på så olika nivåer, och att då hitta en lämplig nivå på undervisningen för alla. Det att eleverna är på så olika nivå kräver också mer av läromedlen t.ex. i form av extra uppgifter för de som blir klara med ’basuppgifterna’ då lärarna upplever det svårt att hinna hjälpa alla. För att underlätta både för läraren och eleverna tycker respondenterna att man borde dela in grupperna mer enligt nivå, och ha flera nivåer också i engelska.

Ibland kan det vara svårt att få eleverna att prata och diskutera, t.ex. i det finska språket finns det flera olika nivåer och då kan det kännas jobbigt att prata knagglig finska då någon annan i gruppen pratar nästintill flytande. (K18)

Vi borde ha minst tre olika grupper i finska, inte bara MoFi och FiFi (nyfi, Afi). En del skolor i vissa kommuner har det redan. Det är svårt att undervisa då eleverna är på så olika nivåer och dessutom så många utagerande elever. Man inte hinner hjälpa alla. (K25)

Eleverna på väldigt olika nivå. Det är svårt att i en stor klass anpassa undervisningen så att den är på varje elevs nivå. Det borde vara mindre grupper. (K36)

Utmaningen är differentiering och att skapa en trygg och inspirerande inlärningsmiljö när elevernas utgångsnivå är så olika. (K80)

Gärna tillbaka till nivågruppering. I en klass med några som pratar flytande engelska och ngn som inte hänger med alls blir alla lidande. Gruppen som inte är intresserad eller vill göra ngt för att lära sig blir hela tiden större. (Å19 engelska och tyska)

2. Elevernas brist på motivation och negativa attityder

Lärarna upplever det utmanande med elevernas bristande motivation, attityd, ork och aktivering. Lärarna i åk 7–9 berättar att eleverna inte orkar med/inte klarar av språkstudier pga. den höga belastningen.

Men skolan har också blivit tyngre, eleverna mår sämre och det här gör att elever inte orkar välja ett främmande språk som inte är obligatoriskt eftersom det innebär mera skolarbete. De väljer hellre ämnen som slöjd, gymnastik eller huslig ekonomi för att de inte får läxor i de ämnena. (Å10 engelska, spanska och franska)

Både i åk 1–6 och åk 7–9 upplever lärarna att elevernas uthållighet när det gäller att lära sig språk har försämrats:

Problemet överlag i skolan är ansträngning. Oberoende hur varierande undervisning du erbjuder så ger många elever upp då vissa saker måste nötas in. (Ä13 engelska och tyska)

Orken att ta till sig ett kort språk tryter ibland rätt snabbt. (Ä14 engelska och franska)

Eleverna har blivit latare att lära sig och plugga t.ex. ordlistor utantill, de är vana vid att det mesta kommer "enkelt" och att det borde vara roligt. Det är ju trots allt ganska enformigt och tråkigt också ibland att lära sig ett nytt språk, även om man som lärare ofta försöker ha roliga inslag i undervisningen. (Ä33 franska)

Dagens elever orkar inte plugga ord, böjningar och regler och jobba långsiktigt. De vill helst att det räcker med att bara delta på lektionen och att inget eget arbete därutöver behövs. Men språkinläring kräver övning, eget arbete och uthållighet. (Ä35 finska och franska)

Ofta brister det i motivationen då det börjar bli svårare, eleverna saknar uthållighet, svårt då verkliga livetsituationer är så få där de skulle märka att man behöver t.ex. kunna finska. (K42)

Elevernas attityd och motivation till att lära sig kan också bero på att de känner att de redan kan språket tillräckligt bra:

I engelskan ser vi ett bristande intresse för att verkligen lära sig språket, och att förkovra sig. Många har attityden att de redan kan tillräckligt bra engelska (lärt sig via spel) och att det mesta vi gör i skolan är onödigt, och att man inte lär sig nåt utav det. (Ä12 engelska)

Alla språk uppskattas inte lika mycket vilket är synd: man borde tala mera om det hur viktigt det är att satsa på olika språk och inte bara på engelskan och att språkstudier kräver sitt: man klarar sig inte heller med enbart "tv-engelskan" eller "spelspråket". De som verkligen behärskar språket är kanske inte så många då man börjar studera på högre nivå. (Ä26 finska, äidinkieli, finska som andraspråk, svenska)

Det borde finnas möjligheter i andra språk än finska att ha "fördjupade" kurser. Många av våra elever talar engelska fullständigt flytande och det krävs en hel del att hålla dem motiverade samtidigt som språket är helt främmande för andra i gruppen. (K65)

Lärarna i åk 1–6 tycker att man borde få eleverna intresserade av språk redan i ett tidigt skede för att fostra en positiv attityd till att lära sig språk, speciellt när det gäller finska i väldigt svenskspråkiga miljöer.

I en svenskspråkig bygd anser jag att det är viktigt att väcka elevernas intresse för det andra inhemska språket i ett tidigt skede då eleverna ännu inte är "rädda" för att lära sig. En positiv attityd till språk är viktig. (K47)

Finskan utmanande i svenskspråkig miljö. Enbart undervisning i skolan räcker inte. Barnen borde få språkduschar tidigt och i hemmen borde man satsa på att hitta sätt att få in finska. T.ex. titta på finska barnprogram från tidig ålder, hobbyverksamhet på finska. (K72)

3. Strukturella problem

Med strukturella problem avser vi otillräckliga resurser i form av läromedel, otillräckliga undervisningsmetoder och tidsbrist.

Lärarna i både åk 1–6 och 7–9 efterlyser fler, bättre och uppdaterade läromedel och material. Speciellt i finska anser lärarna att det behövs fler läromedel och material, och också digitala läromedel samt licenser till dem. Lärarna skulle vilja ha läromedel som kan anpassas till elevernas nivåer, med varierande uppgifter och intressant innehåll som tangerar riktiga vardagssituationer och som innehåller rikligt med muntliga och kreativa uppgifter.

Läroböckerna skulle kunna ha mer mångsidiga uppgifter och idéer för vilka slags uppgifter man kan göra online eller med andra verktyg. (K82)

Jag har alla år saknat hörövningar i finska för klasserna 1-6. Roliga interaktiva hörövningar med intressanta texter. Inlästa av målspråkstalare. Flera dialoger! Fina planscher att sätta upp i klassen, färdiga frågekort som klassuppsättning. (Modernisera tässä tulemme-frågelådorna) I engelskan finns ganska bra material redan. (K84)

Ett nytt läromedel [i finska] vore bra som kan lätt anpassas till eleverna i gruppen, med intressanta texter och tillräckligt med varierande uppgifter (nivå, typ och regelbunden repetition). Det är viktigt att tydligt visa vad som är grundläggande och vad är extra material för vissa lärare tror att man ska göra allt. Som lärare idag är min planeringstid knapp, den går tyvärr åt till andra uppgifter, därför är ett omfattande läromedel viktigt. Jag vill inte hitta på/söka uppgifter utan satsa tiden på hur jag når alla elever på bästa sätt på den nivå det är. (K48)

Det borde finnas texter och grammatik på olika nivåer. Muntliga övningar, läsförståelser med flervalssvar (snabba att rätta), hörförståelser på olika nivåer (också lätta). Färdiga skönlitterära snuttar med ordlista och små uppgifter till det. Grammatikövningarna skulle gärna få fokusera på grammatiken och ha lätta ord och meningar så att all energi inte går att förklara innehållet utan man kan koncentrera sig på själva grammatiken. Några svårare grejer till de mer avancerade eleverna skulle också vara bra. (Ä32 finska)

Tekniken borde vara likadan i varje klassrum, det är inte rättvist att det finns smartboards i nästan alla klassrum men ändå inte för alla elever, också licenser till digitala läromedlen har inte alla skolor alls, så vi kan inte lyssna på lärobokens kapitel (?!), läraren måste själv läsa eller låta eleverna läsa utan att ha hört hur man ska uttala orden. Licens till digitala läroböcker behövs, speciellt i språkämnerna där det är viktigt att höra språket!! (Ä15 engelska, finska (mofi) och modersmål)

Lärarna efterlyser också undervisningsmetoder som ger mer praktisk användning av språket i verkliga situationer och att eleverna skulle våga använda språket.

Språkundervisningen inom allmänundervisningen upplever jag att ofta utgår mycket från läromedlet. Många gånger är den rätt enformig och en stor del av undervisningen satsas på grammatik på bekostnad av språkförståelse och mångsidigt användande av språket. Inom mofi undervisningen borde mycket mera fokus läggas vid att läsa litteratur, nyheter etc. och förse eleverna med vokabulär som de stöter på i sin vardag, samtidigt som också ämnet i sig på detta sätt skulle bli mera varierande och intressant för eleverna. (Ä3 finska och engelska)

Finskan kan vara svår för många, borde vara ännu mera kommunikationsövningar och ge eleven konkreta tillfällen att öva i verkliga situationer. (K85)

Något är fel när eleverna har så svårt att lära sig finska (våldigt svensk miljö) trots att vi börjar med språkduschar redan i förskolan. Jag brinner för att utveckla finskaundervisningen, men har inte ännu hittat något särskilt bra sätt, så detta projekt är välkommet. Undervisningen blir lätt bokbunden och eleverna pluggar ord och uttryck för att sedan glömma dem lika fort. Jag har tänkt att man borde bygga upp sin undervisning utifrån reella situationer i vardagen. Då skulle de känna sig säkrare när de befinner sig i en sådan situation i verkliga livet och inte få panik och ta till engelskan. I viss mån har vi börjat jobba så, men det blir mycket extra jobb åt läraren om man ska utveckla lämpligt material på egen hand. Kanske det redan finns sådant? (K68)

Vad gäller finska är utmaningen i vår kommun att barnen inte hör finska i sin vardag. Hur få dem att våga prata finska fast det går fel? Mer prat i språkundervisningen och att grammatiken vävs in i samband med diskussionerna efterhand. (K14)

Tidsbrist är också en faktor som lärarna kommenterade som utmanande:

Undervisningen är säkert bra, problemet är att man har så väldigt få timmar - när det är som värst ser jag eleverna varannan vecka och då börjar vi liksom från noll varje gång. Man kan inte heller sätta i samma grupp finska/engelska som övriga främmande språk som på riktigt är främmande. På engelska kan du ha autentiska texter på ett HELT annat sätt än i ett "riktigt" främmande språk. (Å17 spanska)

Det är för få timmar i språken på åk 7-9. Eleverna hinner lära sig bara grunderna i språket. (Å22 finska och engelska)

Timantalet i finsk- och språkundervisning är för litet: i högstadiet och i grundskolan finns sådana utmaningar att en eller två lektioner per vecka i ett språk är jättelite. (Å26 finska, äidinkieli, finska som andraspråk, svenska)

Mera tid. Allt handlar om tid. Två gånger 45 min är väldigt lite tid att lära sig ett språk. (K44)

Flera timmar i veckan så att man hinner satsa mera på det praktiska/muntliga. Finska språket är alldeles för inriktat på grammatiken. Barnen behöver våga använda språket. (K50)

Diskussion

Enkätresultaten visar på ett intresse för och behov av att utveckla språkundervisningen. Övervägande handlar utmaningarna om att kunna differentiera och skapa en trygg och inspirerande miljö för lärande när elevernas utgångslägen är så varierande och resurserna knappa. Många svar i enkäten efterlyser bättre läromedel, vilket är förståeligt med tanke på den brist på tid för planering som så många lyfter i dagens skola. Speciellt klasslärare med begränsade språk(didaktiska) studier kan känna sig osäkra på egen språklig förmåga, vilket lätt återspeglas i form av utmaningar när det gäller att inspirera och motivera elever med varierande språkkunskaper till språklärande och språklig nyfikenhet utan läromedlens hjälp. Samtidigt kan läromedel ofta fungera som användbara utgångspunkter då läraren tillämpar ett medvetet, reflektivt och kreativt angreppssätt. Detta är exempel på aspekter som vi i projektet vill ta vara på och vidareutveckla för att komma språkundervisningen som helhet till del.

Litteratur:

Luukka, M.-R., Pöyhönen, S., Huhta, A., Taalas, P., Tarnanen, M., & Keränen, A. (2008). *Maailma muuttuu - mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytännöt koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylä, Finland: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Tergujeff, E. (2013). *English pronunciation teaching in Finland* (Doctoral dissertation). Jyväskylä Studies in Humanities. University of Jyväskylä.